बहणपुरशिलालेखः।

अवबोधनम्।

अ. पद्यांशे समानार्थकपदं चिनुत।

१.	अव्यञ्जनम्, अप्रकटम्	=	**अव्यक्तम्।**
२.	विभुम्, व्यापिनम्	=	**व्यापकम्।**
३.	शाश्वतम्, सततम्, सन्ततम्, निरन्तरम्	=	**नित्यम्।**
४.	व्यञ्जनम्, प्रकटम्, स्फुटम् प्रत्यक्षम्	=	**व्यक्तम्।**
५.	हेतुम, सम्भवम्	=	**कारणम्।**
६.	नमामि, प्रणमामि, अर्चामि, नमस्करोमि	=	**वन्दे।**
७.	अमरम्, विबुधम्, सुरम्, देवम्	=	**ईश्वरम्।**

ब. पद्यांशे विलोमपदं चिनुत।

१.	व्यक्तम्	×	**अव्यक्तम्।**
२.	व्यापकम्	×	**अव्यापकम्।**
३.	अनित्यम्, अशाश्वतम्	×	**नित्यम्।**
४.	अकारणम्	×	**कारणम्।**

क. सन्धिविग्रहं कुरुत।

१. तमीश्वरम् = **तम् + ईश्वरम्।**

ड. जालरेखाचित्रं पूरयत।

१. ईश्वरस्य कृते प्रयुक्तानि विशेषाणानि चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत।

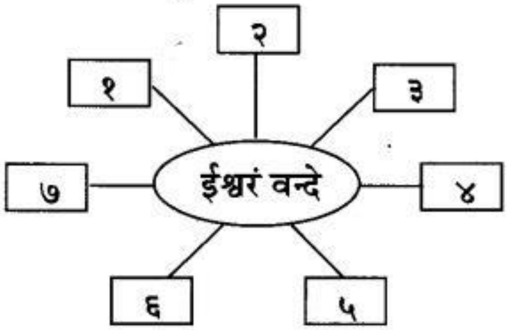

उत्तरः १. अव्यक्तम्। २. व्यापकम्।
३. नित्यम्। ४. गुणातीतम्।
५. चिदात्मकम्। ६. व्यक्तस्य कारणम्।
७. व्यक्ताव्यक्तम्।

अवबोधनम्।

अ. पद्यांशे आगतं समानार्थकपदं चित्वा लिखत।

*१. भास्करः, सूर्यः, आदित्यः, रविः, भानुः = **अर्कः।**

*२. कुलम्, अन्वयः = **वंशः।**

३. हिमांशुः, चन्द्रमाः, इन्दुः, शशी, कलानिधिः = **चन्द्रः।**

४. तारका, नक्षत्रम्, उडुः = **तारा।**

५. व्योम, आकाशम्, गगनम्, नभः = **अम्बरम्।**

६. बहुकालम् = **चिरम्।**

ब. पद्यांशे आगतं विपरितार्थकपदं लिखत।

१. अचिरम् × **चिरम्।**

क. सन्धिविग्रहं कुरुत।

*१. स्यादम्बराङ्गणे = **स्यात् + अम्बराङ्गणे।**

*२. वंशोऽसौ = **वंशः + असौ।**

ड. सन्धिं कुरुत।

१. यावत् + चन्द्रार्कतारादिस्थितिः
= **यावच्चन्द्रार्कतारादिस्थितिः।**

२. तावत् + फारुकिवंशः = **तावत्फारुकिवंशः।**

अवबोधनम्।

अ. पद्यांशे समानार्थकपदं चित्वा लिखत।

*१. कुलम्, अन्वयः = **वंशः।**

*२. नाम, नामधेयम्, आख्या = **अभिधानम्।**

*३. पुत्रः, आत्मजः, तनयः, सुतः = **सूनुः।**

*४. आभूषणम्, अलङ्कारः, भूषणम् = **अवतंसः।**

५. नृपः, नृपालः, भूपः, महीपतिः = **राजा, नरेशः।**

ब. सन्धिविग्रहं कुरुत।

१. वंशोऽथ = **वंशः + अथ।**

२. तस्याभवत् = **तस्य + अभवत्।**

क. सन्धिं कुरुत।

१. फारुकेन्द्रः + बभूव = **फारुकेन्द्रो बभूव।**

२. सूनुः + उदारचेताः = **सूनुरुदारचेताः।**

३. कुलावतंसः + गजनीनरेशः = **कुलावतंसो गजनीनरेशः।**

ड. **जालचित्रं पूरयत।**

१. 'नृपः' पदस्य कृते पद्यांशे आगतान् समानार्थकपदान् लिखित्वा जालचित्रं पूरयत।

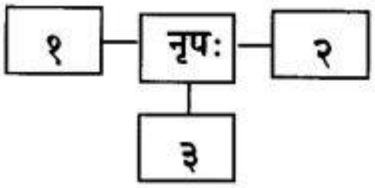

उत्तर: १. **इन्द्रः।** २. **राजा।**
३. **नरेशः।**

२. गजनीनरेशस्य कृते प्रयुक्ते विशेषणे लिखित्वा जालचित्रं पूरयत।

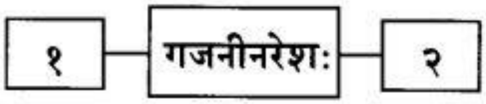

उत्तर: १. **उदारचेताः।** २. **कुलावतंसः।**

इ. **उचितं पर्यायं चित्वा वाक्यपूर्तिं करुत।**

*१. वंशेऽथ तस्मिन् किल _______ बभूव राजा मलिकाभिधानः।
(मुबारखेन्द्रः / फारुकेन्द्रः / हसनाक्षितीशः)

उत्तर: वंशेऽथ तस्मिन् किल **फारुकेन्द्रः** बभूव राजा मलिकाभिधानः।

अवबोधनम्।

अ. पद्यांशे समानार्थपदं चिनुत।

*१. धरा, धरित्री, धरणी, मही, पृथ्वी = **क्षितिः।**

२. राजा, नृपः, महीक्षितः = **क्षितीशः, भूपः, इन्द्रः।**

३. आत्मजः, तनयः, सूनुः, सुतः = **पुत्रः।**

ब. सन्धिविग्रहं कुरुत।

१. तस्मादभूत् = **तस्मात् + अभूत्।**

२. तस्मादभूदेलशाहभूपः = **तस्मात् + अभूत् + एदलशाहभूपः।**

३. पुत्रोऽभवत् = **पुत्रः + अभवत्।**

क. सन्धिं कुरुत।

१. तस्मात् + अभूत् = **तस्मादभूत्।**

२. पुनः + तदीयः = **पुनस्तदीयः।**

ड. **वृक्षरेखाचित्रं पूरयत।**

१. 'कः कस्य पुत्रः' तद् लिखित्वा वृक्षरेखाचित्रं पूरयत।

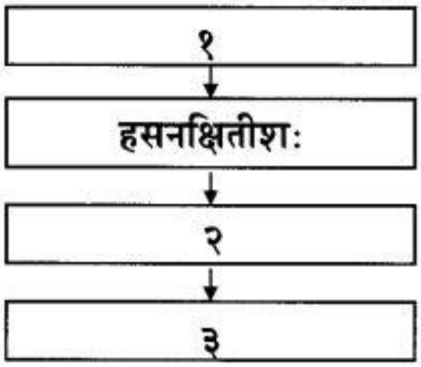

उत्तर: १. **केसरखानवीरः।** २. **एदलशाहभूपः।**

३. **मुबारखेन्द्रः।**

२. 'राजा' इति पदस्य समानार्थकपदान् पद्यांशे चित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत।

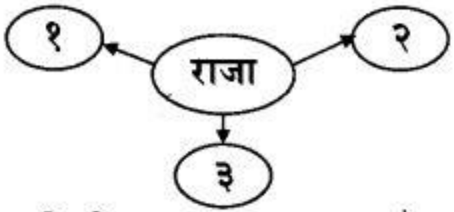

उत्तर: १. **क्षितीशः।** २. **भूपः।**

३. **इन्द्रः।**

अवबोधनम्।

अ. **पद्यांशे समानार्थकपदं चिनुत।**

*१. मस्तकम्, शिरः, उत्तमाङ्गम् = **मौलिः।**

*२. धरा, धरणी, पृथ्वी, भूः = **क्षितिः।**

*३. वारिजम्, कमलम्, पङ्कजम्, नीरजम् = **अम्बुजम्।**

४. वजा, भूपः, महीपालः, भूपालः = **क्षितिपालः, क्षितिशेश्वरः।**

५. किरीटः, शेखरः, उष्णीषः = **मुकुटः।**

६. शत्रुः, अरिः, रिपुः, द्विषद् = **अमित्रः।**

७. पुत्रः, आत्मजः, तनयः, सुतः = **सूनुः।**

८. पराक्रमः, शौर्यम्, विक्रमः = **प्रतापः।**

ब. पद्यांशे विलोमपदं चिनुत।

१. मित्रम्, सुहृद्, सखा × **अमित्रः।**

क. सन्धिविग्रहं कुरुत।

*१. प्रतापवशगामित्रः = **प्रतापवशग + अमित्रः।**

२. सत्कीर्तिर्विलसत् = **सत्कीर्तिः + विलसत्।**

अवबोधनम्।

अ. पद्यांशे पर्यायवाचिशब्दं चिनुत।

१. अहोरात्रम्, दिवारात्रम् = **अहर्निशम्।**

२. राजा, नृपः, पार्थिवः, क्षितीशः = **भूपतिः, भूपालः।**

३. जयति = **विजयते।**

४. मुकुटमणिः, मौलिमणिः = **चूडामणिः।**

ब. पद्यांशे विलोमपदं चिनुत।

१. पराजयते × **विजयते ।**

क. सन्धिविग्रहं कुरुत।

*१. यस्याहर्निशमानतिर्गुणगणातीते = **यस्य + अहर्निशम् + आनतिः + गुणगणातीते।**

*२. भूपतिर्विजयते = **भूपतिः + विजयते।**

अवबोधनम्।

अ. **समानार्थकपदं चित्वा लिखत।**

१. समा, अब्दः, शरद् = **संवत्, वर्षः, शकः, संवत्सरः।**

ब. **विपरितार्थकपदं चित्वा लिखत ।**

१. नष्टा × **निर्मिता।**

क. **सन्धिविग्रहं कुरुत।**

*१. मसीतिरियम् = **मसीतिः + इयम्।**

ड. **जालरेखाचित्रं पूरयत।**

१. **अत्र अब्दस्य कृते प्रयुक्तानि समानार्थकपदानि लिखित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत।**

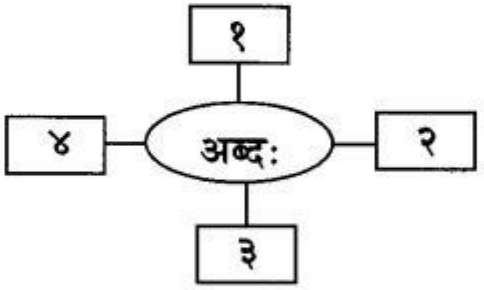

उत्तरः १. **संवत्।** २. **वर्षः।**

३. **शकः।** ४. **संवत्सरः।**

इ. **विशेषण-विशेष्य-अन्वितिः।**

१. रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत।

मसीतिः इयं निर्मिता।

प्रासादः ____ ____ ।

भवनम् ____ ____ ।

उत्तर: मसीतिः इयं निर्मिता।

प्रासादः **अयं निर्मितः।**

भवनम् **इदं निर्मितम्।**

सूचनानुसारं वाक्यपरिवर्तनं कुरुत।

*१. वंशेऽथ तस्मिन् किल फारुकेन्द्रो बभूव राजा मलिकाभिधानः। ('बभूव'इति क्रियापदस्य स्थाने प्रथमभूतकालस्य रूपं योजयत।)

उत्तर: वंशेऽथ तस्मिन् किल फारुकेन्द्रो अभवत् राजा मलिकाभिधानः।

स्पष्टीकरण – बभूव - भू → भव् (१ परस्मैपदम्)

अभ्यस्त-परोक्ष-भूतकालः,

तृतीयपुरुषः एकवचनम्।

∴ भू → भव् प्रथम-भूतकालः, तृतीयपुरुषः एकवचनम्। = अभवत्।

*२. पुत्रः अभवत् तस्य मुबारखेन्द्रः। ('अभवत्' इति क्रियापदस्य स्थाने 'जन् '४ आ.प. इति धातोः रूपं योजयत।)

उत्तर: पुत्रः अजायत तस्य मुबारखेन्द्रः।

स्पष्टीकरण – अभवत् - भू → भव् (१ परस्मैपदम्)

प्रथमभूतकालः, तृतीयपुरुषः एकवचनम्।

∴ **जन् → जा (४ आत्मनेपदम्)** प्रथमभूतकालः, तृतीयपुरुषः एकवचनम्। = **अजायत।**

*३. श्रीमानेदलभूपतिर्विजयते भूपालचूडामणिः। ('विजयते' इति क्रियापदस्य स्थाने 'जि' (१ परस्मैपदम्) इति धातोः उचितं रूपं योजयत।)

उत्तर: श्रीमानेदलभूपतिः जयति भूपालचूडामणिः।

स्पष्टीकरण – वि + जि → जय् (१ आत्मनेपदम्) परंतु

जि → जय् (१ परस्मैपदम्)

*४. श्रीएदलशाहराज्ञा मसीतिरियं निर्मिता। (प्रयोगं परिवर्तयत।)

उत्तर: श्रीएदलशाहराज्ञा मसीतिम् इमां निर्मितवान्।

स्पष्टीकरण –

कर्ता	विशेषणम्	कर्म	कर्मणि-भू-धा-वि	= कर्मणि प्रयोगः
३	१	१	१	
श्रीएदलशाहराज्ञा	इयं	मसीतिः	निर्मिता।	
↓	↓	↓		
श्रीएदलशाहराज्ञा	इमां	मसीतिं	निर्मितवान्।	
१	२	२	१	
कर्ता	विशेषणम्	कर्म	कर्तरि-भू-धा-वि	= सकर्मक -कर्तरि-प्रयोगः